

BOEKENLIJST

SEKSUELE VORMING

[100 Antwoorden bij seksuele opvoeding](#)

Belle Barbé; Uitg. Ploegsma, 2022; € 18,99

Helder en eigentijds voorlichtingsboek voor ouders en opvoeders van kinderen van 0 tot 12 jaar.

[Sensoa Vlaggensysteem: reageren op seksueel \(grensoverschrijdend\) gedrag van kinderen en jongeren](#)

Erika Frans, Thierry Franck; Uitg. Sensoa & Garant, september 2022; € 29,95

Sinds de eerste druk in 2010 zijn er al vele aanpassingen geweest op basis van ervaringen met het materiaal, uitbreiding naar meer doelgroepen en ontwikkelingen in de maatschappij. In deze 8e druk is het criterium leeftijd verbreed met ontwikkelings- en functioneringsniveau en het criterium zelfrespect met impact, op de rechtstreeks betrokkenen én op de omgeving.

[Lijfboek voor POWERGIRLS](#)

Sanderijn van der Doef, Ellen Laan, Marian Latour (illustraties)

Uitg. Ploegsma, 2019; € 18,99 e-book € 14,99

Bedoeld voor meiden en jonge vrouwen vanaf circa 11 jaar, zeker ook lezenswaardig voor jongens, ouders en docenten. 'Je vindt er alles wat je tijdens seksuele voorlichting op school niet hebt geleerd, maar wat je wél nodig hebt om van seks te kunnen genieten.'

[Grenzeloos, waar trek jij de lijn?](#)

Marlies Slegers; Uitg. Kluitman, 2020; € 9,95

YA-roman over een uit de hand gelopen feestje, waarbij de gebeurtenissen worden belicht vanuit verschillende perspectieven.

[Hoe is het om transgender te zijn?](#)

Honor Head; Uitg. Ars Scribendi, 2019; € 15,00

Boek voor kinderen en jongeren vanaf circa 10 jaar, vol informatie en tips hoe om te gaan met jezelf, een klasgenoot, je broer of zus, je dochter of zoon, je leerling.

KINDERBOEKEN OVER PREVENTIE EN WEERBAARHEID

[Lijfje en ik](#)

Wim Geijzen, Bregje Iding; Uitg. EPO, 2019; € 22,50

Voorleesboek vanaf 4 jaar.

Het verhaal de levenslustige Pia en haar 'metgezel' Lijfje die samen de wereld ontdekken en leren wat fijn is en wat niet. Het is een vrolijk verhaal over lichamelijke grenzen stellen en jezelf (mogen) zijn.

[Alles over jouw lichaam \(2018\); Waar komen baby's vandaan \(2019\); Ja & Nee gevoelens \(2020\); Mijn familie, jouw familie \(2020\)](#)

Pauline Oud; Uitg. Clavis, in de reeks Kriebels in je buik; € 17,95 per stuk

Voorleesboeken vanaf 3 jaar. extra materiaal verkrijgbaar via www.paulinespeuterplan.nl

SEKSUEEL MISBRUIK

[Pedofielen en misbruikplegers: voorkeur, gedrag en preventie van seksueel geweld](#)

Jules Mulder; Uitg. SWP, 2019; € 25,00

In dit boek wordt pedofilie van vele kanten belicht, voorbij de vooroordelen die er leven. Er is aandacht voor de geleidelijke weg die mensen doorlopen die uiteindelijk komen tot het plegen van misbruik, voor de preventie ervan, voor de signalen van misbruik en voor de behandelingsmogelijkheden.

[Aangeraakt](#)

Linda Beukeboom; Uitg. Elikser, 2021; € 18,95, e-book € 7,50

Een beschrijving van de gewiekste manipulaties in een ongelijkwaardige relatie tussen een psychologiedocent en een kwetsbare studente. Ook de levenslange gevolgen komen aan bod.

[Omarm het leven](#)

Marijn Louis Willems; Uitg. boek-scout, 2020; € 19,99

Autobiografie over de titanenstrijd van een als leerling seksueel misbruikte man.

[Beitelaar](#)

Ted van Lieshout; Uitg. Querido, 2022; € 18,99, e-book € 11,99

Een gelaagd en geloofwaardig verhaal waarin een verdachte van kindermisbruik geen griezel blijkt te zijn.

SOCIAAL-EMOTIONELE ONTWIKKELING

[De baas van de piekerfabriek](#)

Margreet van der Veen; Uitg. Niñoc, 2020; € 15,00

Doeboek met tips en oefeningen om angsten en zorgen te verminderen.

[Al je zorgen in een doos](#)

Mija Cho

Een vrolijk en optimistisch boek over zorgen maken en zorgen laten verdwijnen. Voor grote filosofen en kleine piekeraars vanaf 5 jaar.

[Een buik vol geheimen](#)

Pimm van Hest

Een herkenbaar verhaal over een hele dag geheimpjes opkroppen.

TRAUMAVERWERKING

[Niet jouw schuld \(een verschrikkelijk boek met een gouden boodschap\)](#)

Anton Horeweg; Uitg. Pica, 2022; € 15,00

Versie voor het VO van het eerdere PO-boek Dit is een verschrikkelijk boek.

Een geweldig goed boek over alles wat het leven van een kind of jongere op zijn kop kan zetten, door bijv. kindermishandeling, trauma, rouw, pesten, enz. Op duidelijke manier wordt aan jongeren uitgelegd wat er met je gebeurt, in je hoofd, in je lijf, als zoiets je overkwam of overkomt. En wat je eraan kunt doen, hoe anderen je kunnen helpen. Dat alles op een manier die de dingen bij de naam noemt en tegelijkertijd veiligheid biedt: je bent niet de enige, jouw reactie is niet abnormaal, en - de gouden boodschap - het is NOOIT jouw schuld. Een absolute aanrader voor kinderen, jongeren, leerkrachten, ouders, noem maar op. Voor jongeren vanaf 12 jaar.

[Lesgeven aan getraumatiseerde kinderen \(compleet herziene 7e druk\)](#)

Leony Coppens, Marthe Schneijderberg, Carina van Kregten

Uitg. SWP, 2021; € 41,00

Een praktisch handboek voor het basisonderwijs. De hersenen van getraumatiseerde kinderen zijn voortdurend gericht op overleven in een vijandige omgeving. Ze hebben daardoor vaak moeite met leren, reguleren van hun emoties en gedrag, vertrouwen in zichzelf en anderen. Voor leerkrachten is het gedrag vaak moeilijk te begrijpen, wat kan leiden tot gevoelens van machteloosheid en frustratie. Traumasesitief onderwijs biedt de kennis en de praktische handvatten om de negatieve spiraal te doorbreken.

[Hoe overleven we?](#)

Francine Oomen; Uitg. Nijgh&Van Ditmar, 2021; € 26,99

Een autobiografische graphic novel over seksueel misbruik, intergenerationeel trauma, patronen doorbreken, heling, over kijken en wegstijgen.

[Hulp bij trauma in de kindertijd](#)

Prof.dr. Ramón Lindauer; Uitg. Lannoo Campus, 2018; € 22,99

Praktische gids voor opvoeders op basis van klinische praktijkervaring en recente wetenschappelijke kennis. Het bevat praktische suggesties om de dagelijkse opvoedstress te verminderen en het herstel van het kind te bevorderen.

SOCIALE VEILIGHEID

[Het zakboek voor anti-pestcoördinatoren in po en vo](#)

Anke Visser; Uitg. Pica, 2022; € 17,95

Sinds 2015 is elke school verplicht te beschikken over ten minste één anti-pestcoördinator als aanspreekpunt bij (hardnekkig) pestgedrag, die vervolgens een gestructureerde aanpak ontwerpt en coördineert om het pestgedrag te stoppen. Het zakboek is een naslagwerk waarin alle informatie voor de invulling van de taak van anti-pestcoördinator compact bij elkaar staat: van theorieën over pesten tot handige werkvormen en van papieren schoolbeleid tot praktische stappenplannen.

[Het lekkere van pesten](#)

Edward van de Vendel, Julian van Dalen; Uitg. Atheneum, 2021; € 14,95, e-book € 9,49

In het eerste deel van het boek vertelt Julian van Dalen (pseudoniem) hoe hij werd gepest op de lagere en de middelbare school. Hij vocht terug en werd een succesvol internationaal fotomodel. In het tweede deel interviewt Edward van de Vendel (schrijver van gedichten en van boeken voor kinderen en volwassenen) de betrokkenen van toen met vragen zoals: wie had er moeten ingrijpen, wat kun je doen als ouder of docent, wat is precies het lekkere van pesten, wat levert zo'n pestverleden eigenlijk op?

[NEP](#)

Caja Cazemier; Uitg. Zwijsen, 2020; € 14,50

Herkenbaar verhaal voor kinderen vanaf 10 jaar over nepnieuws, googelen en online shoppen. Uit de serie Lees je digiwijs.

[Pestkoppen en papperige broccoli](#)

James Patterson, Chris Tebbetts; Uitg. Clavisbooks, 2020; € 17,95

Deel 4 uit de serie Rotschool, met als thema pesten en vriendschap. Voor kinderen vanaf 10 jaar.

(V)ECHTSCHIEDING

[Praten met kinderen en jongeren over scheiding](#)

Tineke van den Berg; Uitg. Bohn/Stafleu/Van Loghum, 2018; € 33,95

Een praktijk voor professionals die in gesprek gaan met kinderen van gescheiden ouders, met informatie en gesprekstechnieken. Ook bevat het boek materiaal voor hulpverleners die ouders begeleiden in het omgaan met hun kind(eren) na de scheiding.

[Omgaan met scheiding op school](#)

Pieter Stoop; Uitg. InStonDo, 2019; € 23,50

Voor kinderen die te maken hebben met het verlies van een veilige, stabiele thuissituatie is de leerkracht dé steunfiguur die het verschil kan maken tussen het kwijtraken van de weg of het zicht houden op een nieuwe toekomst. School is voor hen de plek om te worden (h)erkend in hun verdriet, angsten en problemen. Het boek geeft inzicht in wat scheiding betekent voor deze leerlingen, er worden tools aangereikt om de zorg vorm te geven en het geeft antwoord op de vragen hoe je je als schoolorganisatie kunt beschermen tegen het meegesleurd worden in de problematiek van de ouders.

[Goed gesprek](#)

Manon Ende; www.stoere-stappen.nl, zonder jaartal; € 21,95

Vragenkaartjes voor ouders en professionals om met een kind in gesprek te gaan over de scheiding.

[Wat een SCHEIDboek](#)

Maike Olde Olthof; Uitg. Kosmos, 2020; € 17,99

Bundeling van columns voor het tijdschrift LINDA over leven en liefde voor, tijdens en na een scheiding.

[Scheidingsatlas, wegwijzer voor ouders](#)

Mariska Klein Velderman, Fieke Pannebakker, Wendy van Vliet

Uitg. Nieuwe Zijds, 2020; € 21,95

Praktisch handboek voor ouders met gesprekstechnieken voor het overleg met de ex-partner, informatie over opvoeden na de scheiding, tips voor het communiceren met de kinderen, een overzicht van mogelijkheden voor verdere ondersteuning voor de ouders en de kinderen.

BOEKEN VOOR KINDEREN OVER (V)ECHTSCHIEDING

[Als je ouders uit elkaar gaan](#)

Mariska Klein Velderman, Fieke Pannebakker; Uitg. Nieuwe Zijds, 2019; € 21,95

Werkboek voor jongeren met ouders in scheiding. Aan de hand van denkvragen, oefeningen en het bijhouden van een dagboek voor gevoelens krijgt de jongere inzicht in de eigen situatie en gevoelens. Daarnaast informatie, tips en uitspraken van andere kinderen die een scheiding meemaakten.

[De Survivalkid Echtscheiding](#)

Luc Descamps, Dimitri Mortelmans; Uitg. Abimo, 2017; € 11,95 (beperkt leverbaar)

Samen met het kind wordt bekeken wat haar/hem overkomt, wat er gaat gebeuren, tips en trucs om te overleven, wat een plusmama of pluspapa is, interessante weetjes, enz.

[SCHEID! Alles wat je moet weten als je ouders uit elkaar gaan](#)

Jeannette Jonker, Claudia Lagermann, Liesbeth Vijfvinkel

Uitg. VOLT, 2020; € 20,99

Boek dat het kind een beeld geeft wat haar/hem te wachten staat, van het moment dat zij/hij het scheidingsnieuws hoort tot het accepteren van de nieuwe situatie, aan de hand van 25 persoonlijke verhalen van jongeren die het hebben meegemaakt, met tips. Ook leveren 25 experts een bijdrage, over bijv. je rechten, wat er tijdens heftige situaties in de hersenen gebeurt, wat je het beste kunt doen als je ouders ruzie maken of hoe je om kunt gaan met nieuwe liefdes van je ouders.

[Vuurspuwen](#)

Caja Cazemier; Uitg. Ploegsma, 2021; € 15,99, e-book €9,99

Geschikt voor jongeren vanaf 12 jaar.

Vijftienjarige Fien zoekt de grenzen op als haar leven overhoop wordt gehaald door de scheiding van haar ouders en de komst van stiefouders, stiefbroers en stiefzussen, met ieder hun eigen regeltjes en omgangsvormen.

[Mijn vader woont in het tuinhuis](#)

Jacques Vriens; Uitg. Van Holkema & Warendorf, 2020; € 15,99

Geschikt voor kinderen vanaf 10 jaar.

Belangrijk verhaal van meesterverteller Jacques Vriens over familie, vreugde, verdriet en voor jezelf opkomen. De tweeling Lara en Joerie reageren heel verschillend op de echtscheiding van hun ouders en de toenemende spanning tussen de gezinsleden. Afwisselend vertellen de twee kinderen hun eigen verhaal en beleving.

VAKLITERATUUR

[Het zakboek voor contactpersonen onderwijs](#)

Anke Visser Uitg. Pica (2e druk 2019); € 15,00

Een naslagwerk met aandacht voor de taken, de klachtroutes, soorten klachten, valkuilen en andere taken (preventief en beleidsmatig), specifiek bedoeld voor de interne vertrouwenspersonen (contactpersonen) in het onderwijs. In de 2e druk is de AVG meegenomen.

[\(Het zakboek voor vertrouwenspersonen onderwijs\) NIEUW](#)

Anke Visser Uitg. Pica (2e druk 2021); € 18,95

Een naslagwerk met aandacht voor de taken, de klachtroutes, soorten klachten, valkuilen en andere taken (preventief en beleidsmatig), specifiek bedoeld voor de externe vertrouwenspersonen in het onderwijs. In de 2e druk is de Uniforme Modelklachtenregeling Onderwijs meegenomen.

[Handreiking voor vertrouwenspersonen in het onderwijs...NIEUW](#)

Uitg. Stichting School en Veiligheid (hernieuwde versie 2021); voor €9,95 te downloaden in de webshop van School en Veiligheid

Een praktisch handboek en naslagwerk voor vertrouwenspersonen in het po, vo en mbo. Het is gebaseerd op het dagelijkse werk van vertrouwenspersonen in het onderwijs en op de ervaringen van Stichting School & Veiligheid met het vertrouwenswerk tijdens trainingen, conferenties en helpdeskgesprekken.

Verwarrend: er wordt meestal geen onderscheid gemaakt tussen interne en externe vertrouwenspersonen, terwijl die onderscheiden taken hebben.

[Moet iedereen het weten? Draaiboek bij crisissituaties](#)

Irma van Hezewijk, Anne-Mieke Kruuk (1997); 7e herziene druk 2014

Uitg. Stichting School en Veiligheid/PPSI; € 18,50 (niet meer leverbaar misschien op school aanwezig)

Stappenplan voor besturen en directies die geconfronteerd worden met seksuele intimidatie in het (primair) onderwijs.

[Spel 'Gedragen gedrag'](#)

Herziene versie 2014; aparte versies voor po en vo

Uitg. Stichting School en Veiligheid; € 25,00

Spel om in kaart te brengen welke ongeschreven omgangsregels op de eigen school gelden om zo te komen tot afspraken die door iedereen 'gedragen' worden.

Via de bestelpagina van de website van Stichting School en Veiligheid zijn behalve bovengenoemde publicaties ook diverse gratis materialen te verkrijgen: posters, folders, kaarten, en dergelijke.

Ook op de website te vinden: allerlei informatiebladen over uiteenlopende onderwerpen. Gratis te downloaden.

Als je toch op de website bent, abonneer je dan meteen op de zeer informatieve digitale nieuwsbrief die ongeveer maandelijks verschijnt.

VAKLITERATUUR

[Praktijkboek praten met kinderen over kindermishandeling](#)

Marike van Gemert; 2019

Uitgeverij Bohn, Stafleu & Van Loggum; prijs €37,99, e-book €32,05

Uitgebreid en praktisch handboek over alle aspecten die van belang zijn voor professionals die in gesprek gaan met mishandelde kinderen

[Dicht bij huis](#)

Iva Bicanic en Richard Korver

Uitg. De Arbeiderspers, 2020, €19,99

Hoe steun je een kind na seksueel misbruik? Iva Bicanic en Richard Korver werken dagelijks met misbruikte kinderen en hun ouders. Zij delen hun ervaringen uit de praktijk: de verschillende vormen van seksueel misbruik en hoe het tot stand komt, waarom kinderen zwijgen, strafbaarheid, plegers. Vijfentachtig procent van de gevallen van misbruik vindt dicht bij huis plaats: in de familie, op school, online, op de sportclub, bij het uitgaan. Iva bespreekt de emotionele gevolgen en het psychische herstel. Richard gaat in op de juridische kanten zoals aangifte en rechtszaak.

[Seksueel misbruik en seksuele intimidatie in het onderwijs: meldplicht en aangifteplicht](#)

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen; september 1999

Gratis te downloaden via www.minocw.nl, zoekwoord meldplicht en aangifteplicht.

Brochure van 11 pagina's waarin uitleg wordt gegeven over de wettelijke richtlijnen betreffende de meldplicht en aangifteplicht en wat deze richtlijnen betekenen voor de schoolpraktijk.

[Sensoa Vlaggensysteem. Reageren op seksueel \(grensoverschrijdend\) gedrag van kinderen en jongeren](#)

Sensoa / Movisie; 2017

Uitgeverij Garant, Antwerpen – Apeldoorn; € 46,30

Methodiek om in gesprek te gaan over seks. Met een normatieve lijst, geordend naar leeftijd en naar vlaggen: groen = acceptabel, geel = licht grensoverschrijdend, rood = ernstig grensoverschrijdend en zwart = zeer ernstig grensoverschrijdend gedrag.

[Buiten de lijnen – Box: Handleiding & Kaartenset](#)

Erika Frans e.a.; 2016

Uitgeverij Garant, Antwerpen – Apeldoorn; € 58,00

Verdieping van het Vlaggensysteem, met speciale aandacht voor kwetsbare kinderen, met een beperking of een seksueel trauma. Bevat ook uitbreidingen op het basisboek over het Vlaggensysteem, met nieuwe situaties, aanknopingspunten voor begeleiding en beleid.

[Buiten de lijnen: Onderbouwing](#)

Erika Frans e.a.; 2016

Uitgeverij Garant, Antwerpen – Apeldoorn; € 25,00

Uitgebreide versie van het overzicht van gezond en ongezond seksueel gedrag uit het Vlaggensysteem.

[Sensoa Vlaggensysteem voor volwassenen](#)

Erika Frans; 2021 NIEUW

Uitgeverij Maklu & Garant, Antwerpen – Apeldoorn; € 29,00

De methodiek van het Vlaggensysteem toegepast op volwassenen, om het bespreken van seksueel (grensoverschrijdend) gedrag makkelijker te maken.

LEESBOEKEN VOOR VOLWASSENEN

René Appel
Misbruik wordt gestraft
Uitgeverij Prometheus; 2005

Ireen van Engelen
Jij mag nablijven
Uitgeverij De Geus; 2006

Martien Kessels
Sluipjagers in jongensland
Uitgeverij Boekscout.nl, Soest; 2011

Kim van Kooten
Lievaling
Uitgeverij Lebowski; 2015

Hanny Lynch
De stem van het kind
Uitgeverij Elikser; 2015

Lilian Rubin
Het onverwoestbare kind
Uitgeverij Ambo; (2004) 10e druk 2016

W.A. Wagenaar
Vincent plast op de grond
Uitgeverij Bert Bakker; 2006

BOEKEN VOOR OUDERS OVER DE SEKSUALITEIT VAN KINDEREN

verkrijgbaar bij de webwinkel van Rutgers wpf: www.shop.rutgers.nl

Sanderijn van der Doef
Kleine mensen, grote gevoelens. De seksuele opvoeding van kinderen

Sanderijn van der Doef en Silvia de Rooter
Praten met je kind over relaties en seksualiteit

BOEKENLIJST KINDERBOEKEN

Prentenboeken en kinderboeken over seksualiteit, weerbaarheid en grensoverschrijdend gedrag, enigszins geordend op leeftijd (soms zijn boeken uit een eerdere of latere categorie ook geschikt, afhankelijk van het bevattingsvermogen en de ervaringen van een kind).

PEUTERS EN KLEUTERS

Melanie Meijer & Iva Bicanic

In je blootje

Dat is fijn

Nee zeggen mag

De baas over je lijf

ONDERBOUW (groep 1 – 3)

Fonds Slachtofferhulp

Nee is oké

Marta Fàbrega

Ik heb een geheim

Werkgroep Veilig op School

Giechelgeheimpjes

Herman Vos

Beertje Anders. Vijf afspraken

Sanderijn van der Doef

Ik vind jou lief

Ilona Lammertink + Lucie Geogor

Dan zeg ik toch gewoon NEE

Ilona Lammertink + Nynke Talsma

Voor dat geheim ben ik te klein

Ilona Lammertink + Els Vermeltfoort

Grote mensen mogen ook niet slaan

Dagmar Geisler

Met jou ga ik echt niet mee!

Sam en het niet leuke geheim. Pieter Melsen en Wouter Vaessen

Sam lacht, maar hij is niet blij. Dat komt omdat hij een geheim heeft, een niet-leuk geheim. Niemand weet dat hij het heeft. Hij zou het wel aan iemand willen vertellen, maar dat durft hij niet.

MIDDENBOUW (groep 3 – 6).

Fonds Slachtofferhulp

Nee is oké

Sanderijn van der Doef

NEE!

Sanderijn van der Doef

Ben jij ook op mij?

Marianne Witvliet +Henriëtte Moll

Ik ben de sterkste

Martine Delfos en Sjeng Schupp (ill.)

Blijf van me af, over seksueel misbruik bij meisjes

Blijf van me af, over seksueel misbruik bij jongens

Het is niet leuk, over kinderen die andere kinderen seksueel misbruiken

BOVENBOUW (groep 6-8).

Martine Delfos

Dat nare gevoel. Seksuele voorlichting over seksueel misbruik

Sanderijn van der Doef

NEE!

Anton Horeweg

Dit is een verschrikkelijk boek

VOORTGEZET ONDERWIJS (12 – 16 jaar).

Sanderijn van der Doef

Het Puberboek

Francine Oomen

Hoe overleef ik ...

·een gebroken hart

·mijn eerste zoen

·mezelf

·de puberteit

·(zonder) liefde

·mijn vriendje (en hij mij!)

·(zonder) vriendschap en liefde

Rutgers WPF (webwinkel)

Pubergids

Overige materialen

Zie ook shop.rutgers.nl, www.schoolenveiligheid.nl, www.kindertelefoon.nl voor materiaal om uit te delen aan de kinderen, gratis of tegen een geringe vergoeding.